

Seleucia

Sayı VII - 2017

Olba Kazısı Serisi

Seleucia VII

Olba Kazısı Serisi

Seleucia editörler kurulu, destekleri için Mersin Bölge Sulama Kooperatifleri Birliđi Başkanı Ersin Akdoğan'a şükranlarını sunar.

The Editorial Board of *Seleucia* expresses their gratitude for the support of the President of the Irrigation Cooperatives' Union of Mersin Region, Mr. Ersin Akdoğan.

Seleucia VII

Olba Kazısı Serisi

Seleucia, uluslararası hakemli dergidir ve her yıl Nisan - Mayıs ayında bir sayı olarak basılır. *Seleucia* Dergisi, Sayı VI - 2016'dan itibaren ULAKBİM'de taranmaktadır. Yollanan alışmalar, giriş sayfalarında belirtilen yazım kurallarına uygunsa yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını *Seleucia* yayınına devretmiş sayılır. *Seleucia* kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Seleucia, uluslararası hakemli dergidir ve her yıl Nisan - Mayıs ayında bir sayı olarak basılır. Yollanan çalışmalar, 7. sayfada belirtilen yazım kurallarına uygunsa yayınlanır, çalışması yayınlanan her yazar, çalışmanın baskı olarak yayınlanmasını kabul etmiş ve telif haklarını *Seleucia* yayınına devretmiş sayılır. *Seleucia* kopya edilemez ancak dipnot referans gösterilerek yayınlarda kullanılabilir.

Seleucia Dergisi, Sayı VI - 2016'dan itibaren ULAKBİM'de taranmaktadır.

Editörler

Emel Erten
Diane Favro
Murat Özyıldırım
Tuna Akçay

Bilim Kurulu

Prof. Dr. Halit Çal
Prof. Dr. Çiğdem Dürüşken
Prof. Dr. Efrumiye Ertekin
Prof. Dr. Emel Erten
Prof. Dr. Diane Favro
Prof. Dr. Turhan Kaçar
Prof. Dr. Gülgün Köroğlu
Prof. Dr. Erendiz Özbayoğlu
Prof. Dr. Aygül Süel
Prof. Dr. Harun Taşkıran
Prof. Dr. Fikret K. Yegül
Doç. Dr. Sedef Çokay-Keççe
Doç. Dr. Sema Sandalcı
Doç. Dr. Hacer Sibel Ünalın
Yrd. Doç. Dr. Figen Çevirici-Coşkun
Yrd. Doç. Dr. Merih Ereğ
Yrd. Doç. Dr. Deniz Kaplan
Yrd. Doç. Dr. Fikret Özbay
Yrd. Doç. Dr. Hüseyin Murat Özgen
Yrd. Doç. Dr. Muammer Ulutürk
Öğr. Gör. Dr. Tuna Akçay
Dr. Vujadin Ivanisevic

Seleucia
Olba Kazısı Serisi VII
Sayı: 7

ISSN: 2148-4120

Kapak Tasarım

Tuna Akçay

Yazışma Adresi

Okt. Murat Özyıldırım
Mersin Üniversitesi Fen - Edebiyat Fakültesi
Arkeoloji Bölümü, Çiftlikköy Kampüsü, 33343,
Mersin - Türkiye
Tel: 00 90 324 361 00 01 - 4735
E – posta: muratozyildirim@mersin.edu.tr

Adres

Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Yeni Çarşı Caddesi, No: 52
Galatasaray, Beyoğlu, 34433, İstanbul
Tel: 0212 249 59 02
www.homerbooks.com
e-mail: homer@homerbooks.com

Baskı

Dijital Düşler Basım San. Ve Tic. A.Ş.
Nato Cad.Çınarlı Sok. No: 17
34418 Seyrantepe/Kağıthane
0212 279 64 44
Sertifika No: 12922

Dağıtım

Homer Kitabevi ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Yeni Çarşı Caddesi, No: 52
Galatasaray, Beyoğlu, 34433, İstanbul
Tel: 0212 249 59 02

Seleucia | Sayı 7 | Nisan - Mayıs 2017

Olympos Kazılarında Bulunan Aydınlatma Gereçleri

Lighting Devices from Olympos Excavation

B. Yelda Olcay Uçkan - Muradiye Öztaşkın

11

Arkeolojik Kazılar Işığında Olba Tiyatrosu: Ön Sonuçlar

The Preliminary Results on the Olba Theater in the Light of Archaeological Excavations

Emel Erten - Deniz Kaplan

29

Olba Manastırı Kuzey Kilisesi'nden (Diakonikon) Bizans Dönemi *Opus Sectile* Taban Döşemesi

The Opus Sectile Floor of the Diaconikon of the Northern Church - Monastery of Olba

Murat Özyıldırım - Yavuz Yeğın

47

Olba'da Bulunan Sikkeler Işığında Kentin Erken Yerleşim Tarihi

The Early History of Olba in the Light of Coin Finds

Tuna Akçay

69

Olba Tiyatro Kazısı Cam Kadeh Buluntuları

Glass Goblet Finds from Olba Theater Excavations

Emel Erten - Emine Akkuş Koçak

89

Olba Kazısı'nda Ele Geçen Hellenistik Dönem'e Ait Bir Sepet Kulplu Amphora Parçası

Hellenistic Basket Handled Amphora Fragment from Olba Excavations

Erkan Alkaç

113

Sikke Buluntuları Bağlamında Olba'da II. Constantius Dönemi

Olba During the Reign of Constantius II in the Context of Coin Finds

Emel Erten

129

Klazomenai Karantina Adası Kuzey Yamacı Kazılarında Ele Geçen Oturan

Çıplak Genç Kız Figürinleri

Sedantary Naked Young Female Figurines

Optained From The Excavations In The North Slope of Klazomenai Karantina Island

Aslıhan Özbay

147

Karabel Asarcık'taki Sion Manastırı Mezar Odası ve Bizans Lahitleri

The Burial Chamber and Early Byzantine Sarcophagi in the Sion Monastery at Karabel Asarcık

Bülent İşler

161

Mimari Plastik Veriler Işığında Erken Bizans Döneminde Side'de Sütunlu

Caddelerin Onarımı

The Repairs of the Early Byzantine Colonnaded Streets of Side in the Light of Architectural

Decoration Finds

Şener Yıldırım

187

Karantina Adası Kuzey Yamacı Kazıları Stratigrafik Değerlendirmesi ve Hellenistik Dönem Pişmiş Toprak Figürinler

Klazomenai Karantina Island North Slope Excavation Stratigraphy and The Terracotta

Figurines Of The Hellenistic Period

Fikret Özbay - Aslıhan Özbay

207

Erken Hıristiyanlık Döneminde Zephyrion/Zephyrium

Zephyrion/Zephyrium in Early Christian Period

Murat Özyıldırım - Muzaffer Yılmaz

225

Erken Hıristiyan Literatüründe Yahudiler ve Anti-Semitizm

Jews And Anti-Semitism in Early Christian Literature

Ulaş Töre Sivrioğlu

235

Zeus Labraundos Kutsal Alanı Su Kompleksi Kazıları Cam Buluntuları

Glass Finds from Water Complex in the Sanctuary of Zeus Labraundos

Ömür Dünya Çakmaklı

279

Tripolis'teki 6 No.lu Kaya Mezarı

Rock-cut Tomb Number 6 in Tripolis

Sabri Arıcı - AYTEKİN ERDOĞAN

297

Seyitömer Höyük Hellenistik Dönem

Balık Tabakları

Hellenistic Fish Plates from Seyitömer Höyük

Figen Çevirici Coşkun

325

Aşağı Salat Höyüğü'nden Cam At

Rhytonu

A Glass Horse Rhyton From Aşağı Salat Höyük

S. Yücel Şenyurt - Emel Erten - İLKAY AKLAN

345

Kuva-yi Milliye Müzesi'nden Bir Grup

Gümüş Venedik Sikkesi

A Group Of Silver Venetian Coins From The

Kuva-yi Milliye Museum

Ceren Ünal

363

Direkli Mağarası Epi-paleolitik Dönem

Yaşamsal Alan Düzenlemeleri Üzerine Bir

Değerlendirme

An Assessment on The Arrangement of The

Living Areas in the Epi-paleolithic Period of

Direkli Cave

Cevdet Merih Erek

377

Orta Aras Havzası'nda Bir Orta Tunç Çağı

Kalesi: Çalgüney

A Middle Bronze Age Castle in Middle Aras

Basin: Çalgüney

Ayhan Yardımcıel - Emine Gizlenci

397

Olba Akropolisi Kuzey Kule Kazısından Ele Geçen Karbonize Ahşap Malzemenin

Anatomik Analizi

Anatomical Analysis of Carbonized Wood

Material Obtained from Olba Acropolis North

Tower Excavation

Barbaros Yaman - Ali Akın Akyol - Emel Erten

411

Olba Kazısı Tiyatro Seramik Buluntuları

Arkeometrik Çalışmaları

The Archaeometric Research on the Pottery Finds from the Theater at Olba

Ali Akın Akyol - Safiye Aydın

421

Kitap Tanıtımı

Book Review

Ömer Özyiğit'e Armağan – Studies in

Honour of Ömer Özyiğit

Emel Erten

439

Kudüs: Bir Şehrin Biyografisi

Murat Özyıldırım

447

PRAEFATIO

Editörler kurulu olarak *Seleucia*'nın yedinci sayısını (2017) sizlere sunmaktan mutluluk duymaktayız. Ayrıca, dergimizin TÜBİTAK'a bağlı ULAKBİM tarafından TR indeksinde bilimsel dergi olarak 6. sayısından (2016) başlayarak taranmaya hak kazanmış olması hepimiz için gurur kaynağı olmuştur. Bu başarıyı yazarlarımıza, dostlarımıza, Homer Kitabevi'nin katkılarına ve aynı zamanda Olba kazı ekibine borçluyuz.

Geniş bir zaman dilimine ait malzeme ve sonuçları içeren *Seleucia*'nın bu yılki yedinci sayısını da beğeneceğinizi ümit etmekteyiz. Alışlageldiği gibi, bu sayıda da Olba kazılarına ait malzemenin de tanıtıldığı birçok makale yer almaktadır.

Seleucia'nın yedinci yılında yayın hayatını sürdürmesinde katkıları olan yazarlarımıza, okuyucularımıza, bizi destekleyen dostlarımıza, Homer Kitabevi'ne ve değerli sahibi Ayşen Boylu ve dergimizin yayına hazırlanmasında sabır ve özveriyle çalışan Sinan Turan'a teşekkürlerimizi sunarız.

Editörler:

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Emel Erten

Okt. Murat Özyıldırım (MA)

Dr. Tuna Akçay

PREFACE

The editorial board is glad to present the seventh issue (2017) of *Seleucia* and proud to announce that our journal was recognized by ULAKBİM of the Scientific and Technological Research Council of Turkey (TÜBİTAK) as a TR Index Scientific Journal starting from the sixth issue (2016). We owe this success to our contributors, friends and Homer Books as well as the archaeological excavation team of Olba.

We hope you would be interested in and enjoy the seventh issue of *Seleucia* containing articles presenting material and results from a large scope of time. As usual, in this issue you will find a number of articles that will present the material from Olba excavations.

We wish to express our gratitude for our contributors, friends and Homer Books and its owner Ayşen Boylu and Sinan Turan for their patient and considerate manner during the preparation of our journal.

Editors:

Prof. Dr. Diane Favro

Prof. Dr. Emel Erten

Okt. Murat Özyıldırım (MA)

Dr. Tuna Akçay

Olba Kazısı Serisi

Seleucia

Makale Başvuru Kuralları

Seleucia, Olba Kazısı yayını olarak yılda bir sayı yayınlanır. Yayınlanması istenen makalelerin en geç Şubat ayında gönderilmiş olması gerekmektedir. *Seleucia*, arkeoloji, eski çağ dilleri ve kültürleri, eski çağ tarihi, sanat tarihi konularında yazılan, daha önce yayınlanmayan yalnızca Türkçe, İngilizce çalışmaları ve kitap tanıtımlarını yayınlır.

Yazım Kuralları

Makaleler, Times New Roman yazı karakterinde, word dosyasında, başlık 12 punto, baş harfleri büyük harf, metin 10 punto, dipnot ve kaynakça 9 punto ile yazılmalıdır. Çalışmada ara başlık varsa, bold ve küçük harflerle yazılmalıdır. Türkçe ve İngilizce özetler, makale adının altında 9 punto olarak ve en az iki yüz sözcük ile yazılmalıdır. Özetlerin altında İngilizce ve Türkçe beşer anahtar sözcük, 9 punto olarak “anahtar sözcükler” ve “keywords” başlığının yanında verilmelidir.

- Dipnotlar, her sayfanın altında verilmelidir. Dipnotta yazar soyadı, yayın yılı ve sayfa numarası sıralaması aşağıdaki gibi olmalıdır.
Demiriş 2006, 59.
- Kaynakça, çalışmanın sonunda yer almalı ve dipnottaki kısaltmayı açıklamalıdır.

Kitap için:

Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.

Makale için:

Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.

- Makalede kullanılan fotoğraf, resim, harita, çizim, şekil vs. metin içinde yalnızca (Lev. 1), (Lev. 2) kısaltmaları biçiminde “Levha” olarak yazılmalı, makale sonunda “Levhalar” başlığı altında sıralı olarak yazılmalıdır. Bütün levhalar, jpeg ya da tift formatında 300 dpi olmalıdır. Alıntı yapılan levha varsa sorumluluğu yazara aittir ve mutlaka alıntı yeri belirtilmelidir.
- Latince - Yunanca sözcüklerin yazımında özel isimlerde; varsa Türkçe ek virgülle ayrılmalı, örneğin; Augustus’un, cins isimler italik yazılmalı, varsa Türkçe ek, italik yapılmadan sözcüğe bitişik yazılmalıdır, örneğin; *caveanın*.
- Tarih belirtilirken MÖ ve MS nokta kullanılmadan, makale başlıkları ile yazar ad ve soyadlarında sadece baş harfler büyük harf olarak yazılmalıdır.

Olba Excavations Series

Seleucia

Scope

Seleucia is annually published by the Olba Excavations Series. Deadline for sending papers is February of each year. *Seleucia* features previously unpublished studies and book reviews on archaeology, ancient languages and cultures, ancient history and history of art written only in Turkish or English.

Publishing Principles

Articles should be submitted as word documents, with font type Times New Roman, font sizes 12 points for headings (first letters should be capitalized), 10 points for text, and 9 points for footnotes and references. Abstracts written in both Turkish and English should appear below the name of the article, should be of size 9 points and the minimum word count is 200 words. Below the abstracts, a minimum of 5 keywords for both languages should be included (of size 9 points) below the headings “anahtar sözcükler” and “keywords”.

- Footnotes should be given under each page. The ordering of author surname, year of publication and page number should be as follows:
Demiriş 2006, 59.
- The reference list should appear at the end of the study and should explain the abbreviation given in the footnote.

Book format:

Demiriş 2006 Demiriş, B., Roma Yazınında Tarih Yazıcılığı, Ege Yay., İstanbul.

Article format:

Kaçar 2009 Kaçar, T., “Arius: Bir ‘Sapkın’ın Kısa Hikayesi”, Lucerna Klasik Filoloji Yazıları, İstanbul.

- Photographs, pictures, maps, drawings, figures etc. used in the article should be referred to in the text as (Fig. 1), (Fig. 2) as abbreviations, and an ordered list of these items should appear at the end of the article under the heading “Figures”. All figures should be in JPEG or TIFF format with 300 dpi. If there are figures cited, the responsibility lies with the author and citation should be explicitly given.

Mimari Plastik Veriler Işığında Erken Bizans Döneminde Side'de Sütunlu Caddelerin Onarımı

Şener Yıldırım*

Öz

Side, Antik Dönemde Pamphylia Bölgesinin en büyük ve Doğu Akdeniz'in de en önemli limanlarından biridir. Kent, bu önemini Roma ve Erken Bizans Dönemlerinde sürdürmüş ve bölgenin en zengin ticaret kentlerinden biri olmaya devam etmiştir. Hıristiyanlığın yayılmasıyla birlikte Pamphylia Prima'nın *metropolis*i konumuna yükselen kentin, zengin bir Hıristiyan kenti olduğu, yoğun dini yapılaşması ve zengin mermer eserlerinden anlaşılmaktadır. Bölgede mermer ocaklarının olmaması, oldukça pahalı olan bu malzemenin dışarıdan ithal edilmesini zorunlu kılmıştır.

Geç Antik Dönem'de kentin depremlerle hasar görmesi kamu yapılarının yanında, sütunlu caddelerinin de onarımını gerektirmiştir. Side kazılarında bulunan bazı onarım kitabeleri bu konuda bilgi vermekle birlikte, net bir tarih vermekten uzaktır. Araştırmacılar kitabeleri genel olarak 5-6. yüzyıllar içinde değerlendirmişler ve kapsamlı onarımın da bu ikili tarih önermesi içinde gerçekleşmiş olduğunu ileri sürmüşlerdir. Bu çalışmada, yazıtlarda sözü edilen onarım ya da yenilemelerin izi, mimari plastik veriler üzerinden sürülmeye ve maddi kanıtları ortaya konulmaya çalışılmıştır. Ayrıca, sütunlu caddelerin onarımında kullanılan ithal sütun başlıkları ve sütun kaideleri üzerinden daha dar aralıklı bir tarih önerisi getirilmeye ve kent tarihindeki bir dönem daha belirgin kılınmaya çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Bizans Sanatı, mimari plastik, Pamphylia, Side, onarım.

* Yrd. Doç. Dr. Şener Yıldırım, Mersin Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Çiftlikköy / Mersin. E - Posta: seneryildirim@mersin.edu.tr

The Repairs of the Early Byzantine Colonnaded Streets of Side in the Light of Architectural Decoration Finds

Abstract

Side was one of the largest harbors of Pamphylia region as well as the most significant harbors of Eastern Mediterranean during antiquity. The city kept its importance during the Roman and Early Byzantine periods, and continued to be one of the most prosperous trade cities of the region. The city was promoted to the status of metropolis of Pamphylia Prima with the spread of Christianity, and its prosperity as a Christian city is especially accentuated by its dense religious architectural formation and the sumptuous marble artifacts. Having no marble quarries in this region necessiated the importing of the costly material from outside of the region.

The damage caused by earthquakes during the Late Antique period required a renovation of civil buildings as well as the columned streets of the city. Although some of the repairments inscriptions found during the excavations inform us relating to this subject, they are far from a precise dating. Scholars broadly dated the inscriptions within the 5th and 6th centuries and they suggested that the extensive renovations took place at this time frame. In this study, the aim is to follow the trace of said repairments and renovations which were mentioned in these inscriptions by architectural sculpture findings and to clarify the material evidence. After all, the principle concept is to narrow down the problematic dating of the imported column bases and capitals that are used in the restoration of the columned street, making this era of the city more explicit.

Keywords: Byzantine Art, architectural sculpture, Pamphylia, Side, repairments.

Giriş

Pamphylia Bölgesi, batısındaki Lycia ve doğusundaki Cilicia Bölgelerinin aksine, Torosların denize daha uzak geçtiği ve görece geniş kıyı ovalarının oluşturduğu düz bir sahil şeridinde sahiptir. Bu durum, komşu iki bölgede irili ufaklı pek çok liman kentinin oluşmasına karşın, Pamphylia Bölgesi'nde daha az ve görece daha önemsiz limanların olmasını beraberinde getirmiştir. Düz Pamphylia kıyı şeridi içinde Side kentinin kurulduğu yarımada, uygun ve güvenli bir limanın inşa edilmesini

sağlamış ve Side, bulunduğu coğrafi yapı nedeniyle sadece Pamphylia Bölgesi'nin değil, Anadolu'nun tüm Akdeniz kıyısının en önemli liman kentlerinden biri olmuştur.

Pamphylia'nın liman konusundaki şanssız topografik yapısına karşın, Side'nin uygun coğrafi konumu sayesinde ticaretten sağladığı yüksek gelir, kentin yapılaşmasında kendisini açıkça göstermektedir. Roma Döneminden itibaren yapı malzemesi olarak bölgenin doğal taşları olan kireç taşı, konglomera ve traverten kullanılmış, anıtsal kamu yapıları ise mermerle kaplanmıştır¹. Mermerin salt kaplama ya da bezeme malzemesi olarak değil, sütun kaidesi, sütun, başlık, arşitrav gibi elemanlarda taşıyıcı olarak da yoğun kullanıldığı görülür. Bölgede doğal olarak bulunmayan mermer ithal edilmiştir. Side Müzesinde, antik kent içinde ve modern yerleşim alanı olarak kullanılmakta olan yarımada görülen ve pahalı bir malzeme olan mermerin yoğunluğu, kentin zenginliğini açıkça ortaya koymaktadır.

Kentin, bugün mevcut iki büyük sütunlu caddesinin *portikoları* da mermer taşıyıcılarla inşa edilmiştir. Side'de ilk kazı çalışmalarını 1947 yılında başlatan A. M. Mansel'in kent planında B ve C olarak adlandırılan caddeler Roma İmparatorluk Dönemine tarihlendirilmiştir². Bu metnin konusunu da söz konusu iki caddenin, Erken Bizans Döneminde geçirdiği restorasyon/onarım çalışmaları oluşturmaktadır.

Mozaikler ve Yazıtlar

Kentin ana kapısından başlayan C Caddesi, agoranın yanındaki taka kadar yer yer hafif kıvrımlar yaparak ilerlemektedir. Taktan kuzeye doğru keskin bir dönüş yapan cadde, takı geçtikten sonra yaklaşık dik bir açı yaparak batıya yönelmektedir. Tiyatroyu geçtikten sonra modern yerleşim nedeniyle takip edilemeyen caddenin, P Tapınağına doğru devam ettiğini gösteren bir plan Mansel tarafından restitüe edilmiştir³. Caddenin bugüne ulaşmayan bölümüne dair bir diğer restitüsyon önerisinde ise, caddenin bugün kesildiği noktadan limana kadar düz bir hat

1 Kentte yapılan kazılarda Hellenistik Dönem ve öncesine tarihlenen bir yapı gün ışığına çıkarılamamıştır. Açılan sondajlarda Hellenistik Döneme tarihlenebilecek yapı izlerine ve katmanlara ulaşılmış olsa da, genel anlamda dönemin mimarisi hakkında yeterli bilgiye henüz ulaşılamamıştır.

2 Mansel caddelerin inşa dönemi için net bir tarih vermemekle birlikte, Anadolu'da sütunlu caddelerin 1-2. yüzyıllardan itibaren uygulanmaya başlandığını belirtir. Mansel, 1978, 28.

3 Mansel 1978 bkz. Kent planı.

şeklinde indiği görüşü ileri sürülmektedir⁴. Kentin diğer ana caddesi olan B Caddesi ise, ana kapıdan yaklaşık 50 m. uzaklıkta C Caddesi'nden güneye doğru düz bir hat şeklinde ilerlemekte ve Piskoposluk Sarayı'nda sona ermektedir (Lev. 1).

Side'de 1947 yılında Prof. Dr. Arif Müfid Mansel tarafından başlatılan ve kesintilerle de olsa bugüne kadar devam eden kazılarda Erken Bizans Dönemine tarihlenen çeşitli onarım kitabeleri bulunmuş ve araştırmacılar tarafından bu kitabeler yayınlanmıştır⁵.

Sütunlu caddedeki Bizans Dönemi müdahaleleri ile ilgili en erken tarihli yayın George Bean tarafından yapılmıştır. C Caddesi'nin güney *portikosunda*, agoranın doğusundaki villanın hemen önünde bulunan mozaik zemindeki yazıt araştırmacı tarafından "Bu mozaik...atos'un oğlu Theodoros yılında, ... ve Baba, indiksiyonun 1. Yılı'nın 10. Ayında yeniden yapılmıştır" şeklinde okunmuştur ve harf karakterine göre 5. yüzyıla tarihlendirilmiştir⁶. Nolle, yazıtta geçen baba kelimesini "şehrin babası" (*pater civitatis*) şeklinde yorumlamaktadır ve Theodoros isimli kişinin, tiyatronun onarımından söz eden yazıtta adı geçen Theodoros ile aynı kişi olduğunu ileri sürmektedir⁷.

Bir diğer mozaik yazıt, C Caddesi'nin takın batısında kalan bölümünde, tiyatronun karşısında, caddenin kuzey *portikosunda* tespit edilmiştir. Mozaik döşeme Bean tarafından "(Bu mozaik) alçak gönüllü müdür [daha büyük] Paulos (?) zamanında (yapılmıştır)." şeklinde okunmuş ve yazıtta geçen "meizoteros" [daha büyük] unvanından dolayı 6. yüzyıla tarihlendirilmiştir⁸.

Portiko ile ilgili üçüncü yazıt Nolle tarafından okunmuştur. Sütunlu caddenin doğu ucunda, anıtsal *nymphaiona* yakın bir yerde bulunan, beyaz mermerden profilli bir kaide üzerindeki metin "Bu stoa en iyi

4 Yıldırım, 2015, 525.

5 Side'de arkeolojik kazılar 1947-1967 yılları arasında Prof. Dr. A. M. Mansel başkanlığında ve 1967-1975 yılları arasında Prof. Dr. J. İnan başkanlığındaki ekipler tarafından gerçekleştirilmiştir. 1982 yılında tiyatro ve çevresinde kazılara başlayan Dr. Ü. İzmirligil başkanlığındaki ekip, 2008 yılına kadar çalışmalarını sürdürmüştür. 2009 yılından itibaren Side kazıları Anadolu Üniversitesi Arkeoloji Bölümünden Prof. Dr. H. S. Alanyalı başkanlığında yürütülmektedir. Bu çalışmaya verdiği izin ve destek için de sayın H. S. Alanyalı'ya çok teşekkür ederim.

6 Mansel, vd., 1956, 95-96.

7 Nollé, 2001, 483. Erken Bizans Döneminde tiyatronun kuzey galeri ve tonozlarının, Pater civitatis (şehrin babası) unvanlı Phronton ve Theodoros isimli kişiler tarafından onarıldığına dair bilgi veren dört yazıt Mansel dönemindeki kazılarda bulunmuş ve yayınlanmıştır. Bkz. Mansel, 1964, 241; Bean, 1965, 7-8.

8 Bean, 1965, 64-65.

hatip Skolastikus ve Baba Pelagios zamanında, 6. İndiksiyonda yenilendi" şeklinde çevrilmiştir⁹. Daha sonra Onur tarafından revize edilen yazıtta geçen ve Nolle tarafından Pelagios olarak önerilen ismin Georgios olması gerektiği önerilmiştir¹⁰.

Portikoya dair dördüncü yazıt, yine sütunlu caddenin doğusunda, üçüncüye yakın bir yerde bulunmuştur. Bu yazıt, bir önceki yazıtta Nolle'yi revize eden Onur tarafından "Bu stoa en iyi hatip Skolastikus ve Baba Georgios zamanında, 6. İndiksiyonda" (yenilendi) şeklinde okunmuştur ve araştırmacıya göre yazıtta farklı zamanda yaşamış bir başka Georgios'tan değil, aynı kişiden söz edilmektedir. Her iki yazıt da araştırmacı tarafından harf karakteri ve şahıs sıfatları dikkate alınarak 5. yüzyılın ortası ile 6. yüzyılın başı aralığına tarihlendirilmiştir¹¹.

Sütunlu caddede bir restorasyonun gerçekleşmiş olduğunu açık şekilde ortaya koyan bu yazıtlardan ilk ikisi sadece mozaik yapımından söz ederken, diğer iki yazıt çok genel bir onarıma işaret etmektedir. Ancak, onarım yazıtlarının hiçbiri onarımın hangi caddede, caddenin hangi bölümünde ve ne oranda yapılmış olduğu konusunda net bir bilgi vermemektedir.

Mansel'e göre ilk mozaik yazıt bir onarım ya da yenileme yazıtı değil, bir "ilk yapım" yazıtıdır. Mansel 5. yüzyıla kadar sütunlu caddelerin *portiko* zeminlerinin sıkıştırılmış toprak olduğunu ve 5. yüzyılda "... iri taşlarla özensiz bir tarzda yapılmış mozayikle örülmüş ..." olduğunu söylemektedir¹². *Portiko* konusunda ise kent kapısına yakın bölümlerin "... Bizanslılar zamanında özensiz bir şekilde onarıldığı ..." bilgisini vermekle birlikte, *portikonun* agoraya yakın bölümlerindeki sütun aralıklarının ve sütun boylarının tiyatro önündeki bölümle aynı olduğunu belirtmektedir. Mansel, bundan dolayı tüm *portikonun* tek bir dönemde planlanıp yapıldığı görüşündedir¹³. Bu durumda anlaşılması gereken, kentin bugün halen kullanılmakta olan C Caddesi'nin kısmen onarıldığı, yani sadece tahrip olmuş strüktürel elemanların değiştirilerek, örtünün de bu bölümlerde yenilenmiş olması durumu mudur? Tekrar etmek gerekirse, yazıtlar bu sorulara cevap vermemektedir ancak, bu çalışmada yapılan tespitler bu konuda kısmen öneri getirilmesini sağlamaktadır.

Mansel'in, *portikonun* agora yakınındaki bölümünde görülen mozaik döşemeye dair söylediklerini arkeolojik olarak kanıtlamak, *portikonun*

9 Nollé, 2001, 484.

10 Onur, 2006, 196-197.

11 Onur, 2006, 197-198.

12 Mansel 1978, 27.

13 Mansel 1978, 26-27.

aşşap kalaslarla döşenmiş olmasından dolayı, bugün çok kolay değildir. Caddenin kuzey *portikosunda*, tiyatronun karşısında bulunmuş olan mozaik döşemenin de üstü bugün kapalıdır. *Portikonun* mozaik içeren bölümünün sınırlandırılmış olması, sağlam ve büyük bir panel olarak korunmaya alındığını göstermektedir. Caddenin mimari olarak da daha az korunabilmiş doğu bölümünün kuzey *portikosunda* ise zemin mozaiklerinden yalnızca küçük izler görülebilir durumda olup, -geometrik oldukları anlaşılacakla birlikte- bütüncül bir kompozisyon tespitine olanak yoktur. Benzer şekilde, Piskoposluk Sarayı'na uzanan B Caddesi'nde, yer yer ve zaman zaman üzeri açıldığı için görülebilen mozaikler küçük ve dağınık parçalar halindedir.

Aslında, Side'de bugün görülebilen zemin mozaiklerinin büyük bölümü kapsamlı bir motif ve kompozisyon değerlendirmesi yapmaya uygun durumda değildir. Yaklaşık 1 cm. civarındaki tessera boyutlarından dolayı, Geç Antik Döneme ait oldukları düşünülebilir. Bununla birlikte, mevcut durumda, mozaiklerin altında daha erken döneme ait olabilecek bir mozaik döşeme izi de görülememektedir. Bu durum, kentin Roma İmparatorluk Döneminde 5-6. yüzyıllara oranla daha iyi bir ekonomik seviyede olsa da Mansel'in de belirttiği gibi, Geç Antik Döneme kadar *portikolarda* mozaik döşeme olmadığını göstermektedir. B ve C Caddelerinin *portikolarında* kısmen bugüne ulaşan, devamını ticaret agorasını devlet agorasına bağlayan caddenin *portikolarında* gördüğümüz ve tiyatronun altındaki dükkanların önünde yer alan geometrik kompozisyonlu mozaik döşeme, 5. yüzyılın içinde kentin kapsamlı bir restorasyona tabi tutulduğunu gösterir¹⁴.

5. yüzyılda, çoğunluğu Hıristiyan olan bir kent için tiyatronun anıt ve kentin görkemini bir göstergesi olmasının ötesinde, daha önce mozaikli olmayan zeminlerinin mozaikle döşenmesini düşündürecek kadar önemli olduğunu gösteren bir veri yoktur. Ancak, mozaik zeminler herhangi bir nedenle tahrip olmuşsa, oluşan harabe görüntüsünü düzeltmeye çalışmak konusunda gösterilebilecek bir çabayı ise açıklamak mümkündür. Bu da tiyatronun -kısmen de olsa- mimari boyutta restorasyonu planlandığında,

14 417 yılında Manavgat-Alanya arasında şiddetli bir deprem olduğu bilgisi AFAD'ın veri tabanında mevcuttur. Ancak, bu bilgi araştırmacılar tarafından antik literatürle desteklenmemiştir. Side'de 5. yüzyıl içindeki onarımların nedeni olabilecek olan bu depreme dair bilgiye ihtiyatlı yaklaşılmalıdır. AFAD veri tabanı için bkz. <http://www.deprem.gov.tr/tr/tarihseldepremler> (erişim tarihi 20.01.2016). Olası bir depremden sonra kısmen onarılan tiyatronun alt galerilerindeki mozaik döşeme, C. Foss tarafından yapının onarım evresi ile aynı döneme tarihlendirilmektedir, bkz. Foss, 1996, 37.

görünür kısımlarındaki zemin düzeltmelerinin de onarım programına dahil edilmiş olması ile açıklanabilir¹⁵.

Mimari Plastik Veriler

Caddelerdeki onarımın hangi bölümlerde yapılmış olabileceği, mevcut durumda görülen sütun başlıkları ve kaidelerinin incelenmesi ile ileri sürülebilir. Öncelikle belirtmek gerekir ki caddelerdeki mimari plastik elemanlar, üslupsal ve kronolojik anlamda bir bütünlük içerisinde değildir. B caddesinde ve C caddesinin özellikle bugüne daha sağlam şekilde ulaşmış olan güney *portikosunda*, halen görülen sütun başlıkları temelde iki ana grup oluşturmaktadır. Birinci grubu Roma İmparatorluk Dönemine tarihlendirilebilecek Korinth tipli başlıklar oluştururken, ikinci grubu yine Korinth tipte olmakla birlikte, Erken Bizans Dönemi içinde değerlendirilmesi gereken başlıklar oluşturur. Her iki caddeden toplam 38 sütun başlığı bugüne ulaşmıştır ve bunların yirmi biri Roma İmparatorluk Dönemi, on yedisi ise Erken Bizans Dönemi örnekleridir¹⁶. Bizans Dönemi başlıklarının yalnızca bir tanesi C caddesinin takın batısında kalan bölümünde, tiyatronun önünde tespit edilmiştir.

Erken Bizans başlıklarının hepsi gri damarlı beyaz mermerden yapılmıştır ve büyük kısmı oldukça tahrip olmuş durumdadır. Bir kısmı yalnızca köşelerinden ya da dışa taşkın alt sıra akanthuslarının uçlarından kırık olsa da, bir kısmı neredeyse yarım olarak bugüne ulaşmıştır. Caddede duran başlıkların tamamında çevresel etkilerden kaynaklı aşınma söz konusudur (Lev. 2).

B ve C Caddelerinde bulunan Erken Bizans Dönemi sütun başlıklarının gövdelerini iki sıra akanthus dizisi çevrelemektedir. Alt sıra beş akanthus dizisi ile oluşturulmuştur. Oldukça dışa taşkın şekilde işlenmiş ve iki yana açılmış tepe yaprağının çıktığı ana damar yaklaşık 6 cm. kalınlığında olup, ana damardan çok, bağımsız bir gövde gibidir. Ana damarın iki yanından çıkan kalın etli bir görünüme sahip yan yapraklar oldukça derin damarlarla birbirlerinden ayrılırlar. Alt sıra akanthusların

15 Bu çalışmada, mozaikler yalnızca içerdikleri yazıtlar nedeniyle ele alınmış, ayrıca kompozisyon açısından değerlendirilmemiştir. Mozaik değerlendirmesi bu çalışmanın boyut ve kapsamını aşan bir konu olup, farklı bir araştırma konusu olarak ele alınabilir.

16 Caddelerde yalnızca *portikoda* kullanılmış olan başlıklar sayıya dahil edilmiştir. Caddelerin gerisindeki dükkanlarda duran az sayıda ve küçük boyutlu başlıklar bu sayının dışında tutulmuştur. Caddedeki Bizans Dönemi başlıklarının sağlam iki örneği Side Müzesi bahçesinde durmaktadır ve toplam sayıya dahil edilmemiştir.

dip yaprakları ise yüzeysel şekilde birbirleri ile birleşmekte ve başlığın alt bölümünde yüzeyi tamamen kaplamaktadır. Üst sıra akanthus dizisi alt sıra akanthusların tepe yaprakları arasından iki yana açılan yan yapraklardan oluşur. Yan yapraklar iki yanda köşelere ve abakus altına doğru yükselirler. Üç uzun yapraktan oluşan yan yaprak grubunda sadece orta ve köşeye uzanan dış yaprakların ana damarları işlenmiştir. İç taraftaki yapraklarda damar işlenmediği için orta yaprakla aynı gövdeye sahip iki farklı uç gibi görünmektedir. Gövdede, abakus çiçeklerinin altında, üst sıra akanthusların içe doğru kıvrılan yan yapraklarının sınırladığı/oluşturduğu içi boş oval madalyonlar yer almaktadır (sadece bir örnekte madalyonun içine bir haç kazınmıştır). Madalyon ile yapraklar birbirinden derin olmayan, ince bir çizgiyle ayrılmaktadır. Köşelerin altlarında yer alan küçük birer tomurcuk, volütlerin işlenmemiş olduklarını göstermektedir. Profilsiz içbükey abakusun ortasındaki abakus çiçeği işlenmeden bırakılmıştır ve başlıklar mevcut halleriyle yarı işlenmiş izlenimi uyandırmaktadır (Lev. 3-4)¹⁷.

Side'deki başlıkların yarı işlenmiş oldukları düşünülmesine rağmen, tespit edilen benzer örnekler de çok yakın özellikler göstermektedir. Başlıkların çok yakın karşılaştırma örnekleri, tekil örnekler olarak, Doğu Akdeniz kıyı havzasında, İtalya'da, Karadeniz kıyısındaki Varna'da ve başkentte tespit edilmiştir.

Claudia Barsanti, Erken Bizans Dönemi'nde Prokonnesos atölyelerinden ihraç edilmiş malzemeleri konu aldığı çalışmasında, başlıkları "madalyonlu korinth tip" olarak sınıflandırmakta ve genel olarak 5. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirmek eğilimindedir¹⁸. Araştırmacının çalışmasında yer alan Antalya Müzesi, Varna Müzesi ve Chios (Sakız) Adası örnekleri Side'de bulunan başlıklarla aynı özellikleri göstermektedir. Başlıkların yarı işlenmiş oldukları, alt sıra akanthusların yaprak araları-

17 Cadedeki başlıkların yarı işlenmiş örnekler oldukları düşüncesini müzedeki iki örnek desteklemektedir. Müzedeki örneklerden birinde yapraklar detaylarıyla işlenmiş ancak köşelerdeki volütler işlenmemiş ve yapraklardan derin kanallarla ayrılan oval madalyon boş bırakılmıştır. Diğer örnekte ise yaprak işlenimi tamamlanmış, abakus profilleri verilmiş, abakus çiçeği, köşe yaprakları ve volütleri tamamen bitmiş ve derin bir kanalla yapraklardan ayrılmış olan oval madalyonların içine kabartma tekniğinde bir haç yapılmıştır. Başlık C. Barsanti tarafından görülmüş, fotoğrafı yayınlanmış ancak herhangi bir değerlendirmeye tabi tutulmamıştır, bkz. Barsanti, 1990, 137, Fig. 55.

18 Barsanti, 1990, 135. Bu konuda en erken tarihli araştırmalardan birini yapan Kautzsch da çalışmasında bu tip başlıklara yer vermiş ancak, detaylı bir değerlendirmeye tabi tutmamıştır. Araştırmacı, bu başlıkları genel olarak İstanbul'daki korinth tipteki başlıklar içinde ele almış ve Theodosius II dönemi içinde değerlendirmiştir. Bkz. Kautzsch, 1936, 40-65, Taf. 12, 167.

nın çok derin işlenmemiş olması, üst sıra akanthusların ise gövdelerinin işlenmemiş ve yaprak uçlarının kabaca belirtilmiş olması, madalyonların içlerinin boş bırakılması, abakus çiçeklerinin işlenmemesi ve abakusların profilsiz olmasından dolayı anlaşılmaktadır¹⁹.

Topkapı Sarayı kazılarında çıkan iki örnekte, başlığın üst yarısındaki murç izlerinden dolayı, yarı işlenmiş olduğu açıkça anlaşılabilmektedir. Side örneklerine benzer biçimde üst sıra akanthusların iç yapraklarında damar işlenmeden bırakılmış ve oval madalyon yapraklardan sadece çizgisel hatlarla ayrılmıştır. Abakus çiçeği, abakus profilleri ve volütler de işlenmeden bırakılmıştır. Başlıklar araştırmacı tarafından 6. ve 7-8. yüzyıllara tarihlendirilmiştir²⁰.

İstanbul'da Mozaik Müzesi'nde bulunan ve 5. yüzyıla tarihlendirilen bir başlık, bütün belirleyici özellikleriyle Side örnekleriyle eşittir. Alt sıra akanthusların tepe yaprakları geniş bir biçimde ikiye ayrılmış ve ortadaki ana yaprak oldukça dışa taşkın yapılmıştır. Üst sıra akanthusların sadece iki damarı işlenmiştir ve içteki yaprakta damar yoktur. Köşelerin altında volütler belli belirsiz şekilde küçüktür ve heliks kalathostan çıkarak yükselmez, abakusun hemen altında düz bir şekilde köşeye uzanır ve tek turlu, küçük bir volüt oluşturur. Abakus profilsiz ve abakus çiçeği işlenmemiştir²¹. Saraçhane kazılarında tespit edilen bir diğer başlık da tamamen aynı özellikleri göstermektedir²².

Bir diğer benzer örnek Kıbrıs'ta tespit edilmiştir. Kampanopetra yakınlarındaki Hadjisotiriou Bahçesinde bulunmuş olan başlığın geliş yeri belli değildir. Araştırmacılar tarafından yarı işlenmiş olarak nitelendirilen başlık, ender bulunan bir tip olarak tanımlanmış ve sadece Kautzsch'da iki örnekle temsil edildiği ileri sürülmüştür²³.

İtalya'da bulunan üç başlıktan ilki Ravenna Santa Maria Maggiore Kilisesi'ndedir. Abakus çiçekleri işlenmeden bırakılmış olan başlıkta, madalyonu çevreleyen yapraklar oldukça belirgindir ve volütlere kadar uzanmaktadır. Kilisede tek örnekle temsil edilen başlık yapıyla aynı döneme, 6. yüzyıla tarihlendirilmektedir²⁴. İtalya'daki diğer örnek

19 Barsanti, 1990, 137-138, Fig. 56,57,59,60.

20 Yayının katalog bölümünde iki farklı numara ile başlıkların katalog bilgileri verilmiştir. Ancak, levha bölümünde tek bir fotoğraf her iki başlığı da kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Dolayısıyla, aynı tipolojik özellikleri gösterdiği anlaşılan iki başlığın neden farklı tarihlendirildiği konusu anlaşılamamıştır. Bkz. Tezcan, 1989, 318-319, levha 439-440.

21 Zollt, 1994, 136, Abb.11, Kat. Nr. 365; Barsanti, 1990, 136, Fig. 152.

22 Zollt, 1994, 131, Tafell 39, 344.

23 Roux, 1998, 277, Fig. 353.

24 Fariolli, 1969, 23, Fig. 16.

Ravenna Museo Nazionale’de sergilenmektedir ve yine 6. yüzyıl içinde değerlendirilmiştir. Aslında, abakus çiçeği altındaki akanthus yapraklarının çevrelediği madalyon dışında çok fazla ortaklık bu başlıkta görülmez. Başlık Korinth tipte olmakla birlikte, silindirik bir gövdeye sahip olmasından dolayı farklı bir forma sahiptir. Alt sıra akanthusların uçları, diğer örneklerde olduğu kadar dışa taşkın değildir. Üst sıra akanthuslar gövdenin tamamını kaplayan geniş bir yaprak dizisi gibi işlenmiştir. Yalnızca iç yapraklar hilal biçiminde karşılıklı olarak dönerek madalyonu oluşturmuşlardır, ancak madalyon da diğer örneklerdeki gibi oval değil daha dairesel bir formdadır ve bu haliyle, diğer başlıkların bir varyasyonu olarak ele alınabilir²⁵.

İtalya’daki üçüncü başlık Claudia Barsanti’nin Roma’daki Konstantinopolis üretimi başlıkları tanıttığı çalışmasında yer almaktadır. Abbazia Manastırı çeşmesinde kullanılmış olan ve 6. yüzyıla tarihlendirilen başlık profilsiz abakusu, işlenmemiş abakus çiçeği, kalathosdaki akanthus formları ile Side örneklerine oldukça yakın özellikler gösterirken, madalyonu çevreleyen üst sıra akanthuslar yüksek tutulmuş ve oval madalyon yaprak yüzeyinden oldukça aşağıda kalmıştır²⁶. Araştırmacı aynı çalışmada Filistin’deki Caeseria’dan da bir örnek vermektedir. Kalın gövdeli ve etli alt yaprakları tamamen işlenmiş, abakus profilleri verilmiş olan başlığın üst yaprakları kalın hatlar olarak belirtilmiş ancak detayları işlenmemiştir. Madalyonda ise kabaca işlenmiş kabartma bir haç vardır²⁷.

Kautzsch, Zolt ve Tezcan’ın katalog ağırlıklı çalışmalarında, burada verilen örnekler yarı işlenmiş olarak nitelendirilmemiştir. Aynı şekilde, Fariolli ve Barsanti de kendi çalışmalarında başlıkların işlenmişlik düzeyi konusunda görüş belirtmemektedirler²⁸. Ancak, gerek Kampanopetra araş-

25 Fariolli, 1969, 23, Fig. 18.

26 Barsanti, 2002, 1465-1466, Fig. 14. Araştırmacı bu çalışmasında Prokonnesos’tan da aynı özelliklere sahip bir örneğin fotoğrafına yer vermiş ancak değerlendirmeye almamıştır, 1469, Fig. 16.

27 Barsanti, 2002, 1467, Fig. 15. Bu çalışmada Side’deki sütunlu cadde başlıklarından da bir örneğe yer verilmiştir, Fig. 17.

28 Barsanti’nin çalışmasında bir başlık için “madalyon yaprak şeklinde işlenmiştir” şeklinde bir bilgi verilmiştir. Ancak bu örnekte “madalyon” yer almaz ve madalyonun olması gereken yerde ters dönmüş bir yaprak motifi görülmektedir. Başlık, genel özellikleriyle burada sözü edilen örneklerle benzer olmakla birlikte, aynı grup içinde ele alınması konusu tartışılabilir; başlık için bkz. Barsanti 1990, 136, Fig. 53. Bununla birlikte, araştırmacının aynı grup içinde gösterdiği Nikomedia (İznik) örneği de tamamen farklı özellikler göstermektedir, ayrıca Bithinia Bölgesi’nden, bir yayına atıfla sözünü ettiği bir başka örnek de söz konusu yayında tespit edilememiştir; bkz. 136, Fig. 54 ve d.not. 191.

tırmacılarının görüşleri, gerek başlıkların işçilik verileri ve özellikle Side Müze'sindeki diğer iki başlık, burada sözü edilen başlıkların yarı işlenmiş olduklarını açıkça ortaya koymaktadır (Lev. 5-6). Bu noktada, işçiliği tamamlanmamış başlıkların neden bu kadar yayıldığına sorgulanması gerekebilir²⁹. Side'deki başlıkların yarı işlenmiş oldukları fikrinin, farklı coğrafyalarda aynı özelliklere sahip çok sayıda örnek olmasından dolayı yanlış olduğu düşünülebilir. Nitekim, yarı işlenmiş başlıklar konusunda araştırmalar yapan N. Asgari'nin, başlıkların ihraç edildikleri sıradaki işlenmişlik düzeylerini belirlediği çalışmasında, burada söz konusu olan başlıkların işlenmişlik düzeyi yer almamaktadır. Side'deki başlıkların işlenmişlik düzeyleri, tüm genel formları yaprak işlenişleriyle birlikte verilmiş, sadece detayları ve ince işçilikleri bırakılmış şekildedir ve araştırmacının belirlediği her hangi bir tip içinde yer almamaktadır³⁰.

Bu çalışmada tespit edilebilen benzer örneklerin hiçbirinde –buluntu yerleri belli olsa da– kullanım alanları belli değildir; iç mekan da mı yoksa, dış mekanlarda mı kullanıldıkları konusu belirsizdir. Saraçhane kazılarında bulunan başlık, kilisenin diğer başlıklarıyla kıyaslandığında üslup, işçilik ve kalite farkı açıkça ortaya çıkmaktadır. Saraçhane'de ajur tekniğinde yapılmış olan başlıkların iç mekanda kullanılmak için yapıldıklarını söylemek, benzer örnekler düşünüldüğünde zor değildir. Bu çalışmada örnek olarak verilen Saraçhane başlığının ise ajur tekniğindeki diğer başlıklarla aynı mekanda kullanılmış olduğunu düşünmek zordur.

Side örnekleri üzerinden konuya yaklaşıldığında, söz konusu başlıkların dış mekanlarda kullanılmak üzere yapıldıklarını söylemek mümkündür. Bu durumda, başlıkların yeni bir tip olarak tasarlandığı, kullanılacağı yerde son işçiliklerinin verilmesinin planlandığı ve bu şekilde nakliyenin gerçekleştirildiği önerilebilir. Farklı bir öneri olarak, bu dönemde yoğun yapılaşmanın getirdiği malzeme talebinin hızlı bir şekilde karşılanması ihtiyacı nedeniyle de başlıkların tamamlanmadan gönderildikleri düşünülebilir.

Side'de B ve C Caddelerinde, Erken Bizans Dönemi müdahaleleri konusundaki fikir verebilecek bir diğer veri sütun kaideleridir. B ve C Caddelerinde Roma Dönemine tarihlenebilecek başlıkların yanındaki kaideler, Attik-Ion tipteki kaidelerdir ve toplam elli adet tespit edilmiştir. Erken Bizans Dönemine tarihlenen başlıkların yanında tespit edilen

29 Barsanti İstanbul çevresinde madalyonlu korinth başlıkların sayısının elli kadar olduğunu ve Akdeniz havzasında yüzden fazla kopyanın incelendiğini belirtir, bkz. Barsanti 2002, 1467-1468.

30 Ocaktan çıkacak olan başlıkların işlenmişlik evreleri hakkında bkz. Asgari, 1989, 233-246.

toplam yirmi bir kaidenin tamamı kendi aralarında aynı form özelliğine sahiptir. Söz konusu kaideler, dik açılı, profilsiz bir plinthos üzerinde yükselmektedir. Plinthosun üzerinde yaklaşık 0.3-0.5 mm. içeride önce dik, sonra diagonal biçimde bir profil yükselmektedir (Lev. 7, Lev. 8)³¹. Ötügen'in Tip B olarak sınıflandırdığı³² bu tip kaidelerin tanımlanması tartışmalıdır; kaideler araştırmacılar tarafından "işlenmemiş",³³ "basit formu",³⁴ ve "kötü işçilikli",³⁵ olarak tanımlanmaktadır. N. Asgari ise kaidelerin yapım aşamalarını gösterdiği çizelgesinde bu kaideleri "yarı işlenmiş" olarak nitelendirmektedir³⁶. Kaidelerin geometrik formları, işlenim evresinin bir aşamasına ait olabileceklerine işaret etmektedir. Özellikle, kaba bırakılmış işçilikleri ayrı bir form olmaktan öte, yarı işlenmiş bir Attik-Ion tip kaide olmaları gerektiğini düşündürmektedir.

Bu tip kaidelerin form repertuarı, başlıklar kadar çeşitli olmadığı için tarihlendirmeleri de kolay değildir. Bu nedenle bu kaideleri –görece– geniş sayılabilecek bir tarih aralığına yerleştirmek mümkündür³⁷. Ancak, kentteki konum ve dolayısıyla kullanım dönemine göre başlık-kaide ilişkisi dikkate alındığında, kaidelerin de başlıklarla birlikte değerlendirilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

Kenti tahrip eden afet sonrasında, yaşamsal bir zorunluluk olarak önce yapıların onarılması ve sonrasında kentin imajının düzeltilmesi gerekliliği düşünüldüğünde, 5. yüzyılda Side'nin sahip olduğu ekonomik gücün ve Side halkının sahip olduğu kentlilik kavramının düzeyinin daha iyi algılanabileceği anlaşılabilir. Ancak, bu ekonomik güç *portikolardaki* kaide, sütun ve başlık gibi taşıyıcıların yenilenmesi ve zeminin mozaikle döşenmesine yetecek oranda olsa da, sütunları birbirine bağlayan ve örtü sistemini taşıyan arşitravların yenilenmesi için yeterli olmamış gibi görünmektedir. B Caddesinde hiçbir arşitrav parçası yokken, C Caddesinin doğu bölümünden iki küçük arşitrav parçası bugüne ulaşabilmiştir. C Caddesi'nin takın batısında kalan bölümünde ise tiyatronun

31 Attik-Ion tipteki kaidelerde plinthosun üzerinde dışbükey torus yer almaktadır. Kaide tamamlandığında bu bölüm torusu oluşturacaktır

32 Ötügen, 1996, 161.

33 Kramer, 1970, 271-278; Ötügen, 1996, 161.

34 Alpaslan, 2001, 273.

35 Niewöhner, 2007, 171.

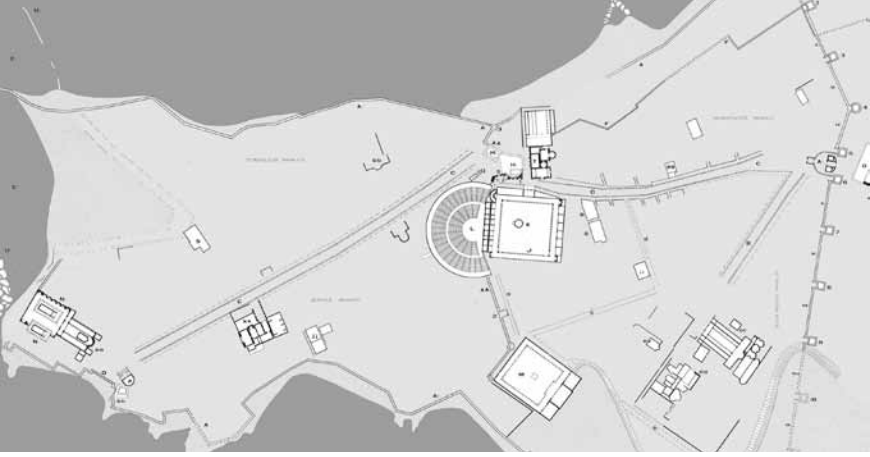
36 Araştırmacı kaidelerin Prokonnesos atölyelerinden genellikle yarı işlenmiş olarak ihraç edildiğini ileri sürmekte ve "III. Safha" olarak tanımladığı buradaki formu da, kaidenin ihraç aşamasındaki formu olarak nitelendirmektedir. Bkz. Asgari, 1991, 318, Resim 22.

37 Dokimeion ocaklarında tespit edilmiş ve üzerlerindeki epigrafik verilerden dolayı MS 2-3. yüzyıllara tarihlendirilen yarı işlenmiş kaide örnekleri için bkz. Albustanlıoğlu, 2006, 281.

önündeki ve karşısındaki *portikoya* ait olması gereken çok sayıda arşitrav bloğu bulunmaktadır (Lev. 9). Bu durum, B Caddesi ve C Caddesi'nin doğu bölümündeki onarım sırasında arşitravların yerlerini ahşap kirişlere bırakmış olmaları gerektiğini düşündürmektedir.

Sonuç olarak, gerek mozaik zeminin tarihlendirmesi ve gerekse – özellikle sütun başlıkları olmak üzere- *portikolarda* kullanılan mimari plastiklerin tarihlendirmesi üzerinden, Side'nin 5. yüzyılda, olasılıkla da II. Theodosius Döneminde, Prokonnesos atölyelerinden gelen malzeme ile kapsamlı bir restorasyona tabi tutulduğu anlaşılmaktadır. Arşitrav bloklarının da C Caddesinin sadece batı bölümünde olması, yaşanan deprem sonrasında, caddenin tiyatro yakınındaki bölümlerinin çok fazla hasar görmediğinin işareti olmalıdır³⁸. Erken Bizans Dönemi sütun başlıklarının ve yarı işlenmiş kaidelerin yalnızca B Caddesi'nde ve C Caddesi'nin doğu bölümünde tespit edilmiş olması da, onarımın daha çok caddelerin bu bölümlerinde gerçekleştirildiğini göstermektedir.

38 Tiyatronun C caddesi yönünde kalan fil ayakları sağlam kalabilmişken, güney ve güneydoğu yönünde yer alması gereken fil ayaklarının tamamı yıkılmış durumdadır.

Levha 1. Side kent planı (Mansel, 1978).

Levha 2. Tahrip olmuş sütun başlığı.

Levha 3. Yarı işlenmiş sütun başlığı.

Levha 4. Yarı işlenmiş sütun başlığı.

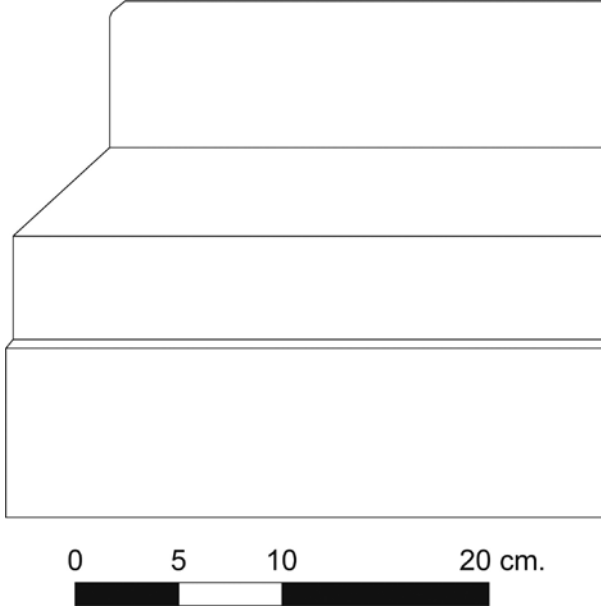
Levha 5. İşçiliği büyük oranda tamamlanmış sütun başlığı.

Levha 6. İşçiliği tamamlanmış sütun başlığı.

Levha 7. Yarı işlenmiş sütun kaidesi.

Levha 8. Sütun kaidesi kesit çizimi.

Levha 9. C caddesinin batı bölümünden bir arşitrav bloğu.

Kaynakça

Albustanlıoğlu 2006

Albustanlıoğlu, T. Dokimeion Işığı Altında Roma İmparatorluk Döneminde Mermer Kullanımı; İmparatorluk Yönetimindeki Anadolu Mermer Ocaklarının İşletme Stratejisi ve Organizasyonu, (Yayınlanmamış Doktora Tezi) Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

Alpaslan 2001

Alpaslan, S. "Anadolu Medeniyetleri Müzesi'ndeki Bizans Dönemi Taş Eserleri", Anadolu Medeniyetleri Müzesi 2000 Yıllığı, 265-299, Ankara.

Asgari 1989

Asgari, N. "Prokonnesos 1987 Çalışmaları", VI. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Kültür Bakanlığı Yayınları, 233-246, Ankara.

Asgari 1991

Asgari, N. "Prokonnesos-1990 Çalışmaları", IX. Araştırma Sonuçları Toplantısı, Kültür Bakanlığı Yayınları, 311-332, Ankara

Barsanti 1990

Barsanti, C. "Lesportazione di marmi dal Proconneso nelle regioni pontiche durante il IV-VI secolo", Rivista Dell'Istituto Nazionale D'Archeologia e Storia Dell'Arte, III Serie-Anno XII, 91-220, Roma.

Barsanti 2002

Barsanti, C. "Capitelli di Manifattura Constantinopolitana a Roma", Ecclesiae Urbis, Atti del congresso internazionale di studi sulle chiese di Roma, Pontificio istituto di archeologia cristiana, 1443-1478, Vatican.

Bean 1965

Bean, G. E. Side Kitabeleri, The Inscriptions of Side, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Fariolli 1969

Fariolli, R. O. "Corpus" della scultura paleocristiana bizantina ed altomedioevale di Ravenna, De Luca Editore, Roma.

Foss 1996

Foss, C. "The cities of Pamphylia in the Byzantine Age", Cities, Fortresses and Villages of Byzantine Asia Minor, Variorum IV, 1-61, Vermonnd.

Kautzsch 1936

Kautzsch, R. Kapitellstudien. Beitrage zu einer Geschichte des Spatantiken, Kapitells im Osten vom vierten bis ins siebente Jahrhundert, Berlin.

Kramer 1970

Kramer, J. "Attische Säulenbasen des 5. und 6. Jahrhunderts n. Chr. und ihre Rohform", Bonner-Jahrbucher, Band 170, 271-278.

Mansel 1964

Mansel A.M. "Restaurationen und Umänderungen des Theaters von Side in Byzantinischer Zeit", Actes du XIIe Congres International D'Études Byzantines, 239-343, Belgrad.

Mansel, 1978

Mansel A.M. Side, 1947-1966 Yılları Kazıları ve Araştırmalarının Sonuçları, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Mansel, Bean, İnan 1956

Mansel, A.M, Bean, G.E, İnan, J. Side Agorası ve Civarındaki Binalar, 1948 Yılı Kazılarına Dair Rapor, Türk Tarih Kurumu, Ankara.

Niewöhner 2007

Niewöhner, P. Aizanoi, Dokimion und Anatolien, Stadt und Land, Siedlungs und Steinmetzwesen vom späteren 4. bis ins 6. Jahrhundert n. Chr., Wiesbaden.

Nollé 2001

Nollé, J. Side im Altertum. Geschichte und Zeugnisse II, Bonn.

Onur 2006

Onur, F. "Some Late Roman Inscriptions of Side", Gephyra 3, 193-199.

Ötügen 1996

Ötügen, Y. Forschungen Im Nordwestlichen Kleinasien Antike und Byzantinische Denkmäler in der Provinz Bursa, Tübingen.

Roux 1998

Roux, G. Salamine de chypre XV, la Basilique de la Campanopetra, De Boccard, Paris.

Tezcan 1989

Tezcan, H. Topkapı Sarayı ve Çevresinin Bizans Devri Arkeolojisi, Türkiye Turing ve Otomobil Kurumu, İstanbul.

Yıldırım 2015

Yıldırım, Ş. "Side Müzesi'nden Bir Geç Antik Çağ Çeşmesi", Olba XXIII, 515-534.

Zollt 1994

Zollt, T. Kapitellplastik Konstantinopels vom 4. bis 6. Jahrhundert n.Chr. Mit Einem Beitrag zur Untersuchung des Ionischen Kampherkapitells, Wilhelms-Universität Münster, Bonn.

<http://www.deprem.gov.tr/tr/tarihseldepremler> (erişim tarihi 20.01.2016).

Seleucia | Sayı VII | Nisan - Mayıs 2017

Olympos Kazılarında Bulunan Aydınlatma Gereçleri B. Yelda Olcay Uçkan - Muradiye Öztaşkın	11	Erken Hıristiyan Literatüründe Yahudiler ve Anti- Semitizm Ulaş Töre Sivrioğlu	235
Arkeolojik Kazılar Işığında Olba Tiyatrosu: Ön Sonnular Emel Erten - Deniz Kaplan	29	Zeus Labraundos Kutsal Alanı Su Kompleksi Kazıları Cam Buluntuları Ömür Dünya Çakmaklı	279
Olba Manastırı Kuzey Kilisesi'nden (<i>Diakonikon</i>) Bizans Dönemi <i>Opus Sectile</i> Taban Döşemesi Murat Özyıldırım - Yavuz Yeğin	47	Tripolis'teki 6 No.lu Kaya Mezarı Sabri Arıcı - Aytekin Erdoğan	297
Olba'da Bulunan Sikkeler Işığında Kentin Erken Yerleşim Tarihi Tuna Akçay	69	Seyitömer Höyük Hellenistik Dönem Balık Tabakları Figen Çevirici Coşkun	325
Olba Tiyatro Kazısı Cam Kadeh Buluntuları Emel Erten - Emine Akkuş Koçak	89	Aşağı Salat Höyüğü'nden Cam At Rhytonu S. Yücel Şenyurt - Emel Erten - İlkay Akkan	345
Olba Kazısı'nda Ele Geçen Hellenistik Dönem'e Ait Bir Sepet Kulplu Amphora Parçası Erkan Alkaç	113	Kuva-yi Milliye Müzesi'nden Bir Grup Gümüş Venedik Sikkeleri Ceren Ünal	363
Sikke Buluntuları Bağlamında Olba'da II. Constantius Dönemi Emel Erten	129	Direkli Mağarası Epi-paleolitik Dönem Yaşamsal Alan Düzenlemeleri Üzerine Bir Değerlendirme Cevdet Merih Ereğ	377
Klazomenai Karantina Adası Kuzey Yamacı Kazılarında Ele Geçen Oturan Çıplak Genç Kız Figürinleri Aslıhan Özbay	147	Orta Aras Havzası'nda Bir Orta Tunç Çağı Kalesi: Çalgüneş Ayhan Yardımcıel - Emine Gizlenci	397
Karabel Asarcık'taki Sion Manastırı Mezar Odası ve Bizans Lahitleri Bülent İşler	161	Olba Akropolisi Kuzey Kule Kazısından Ele Geçen Karbonize Ahşap Malzemenin Anatomik Analizi Barbaros Yaman - Ali Akın Akyol - Emel Erten	411
Mimari Plastik Veriler Işığında Erken Bizans Döneminde Side'de Sütunlu Caddelerin Onarımı Şener Yıldırım	187	Olba Kazısı Tiyatro Seramik Buluntuları Arkeometrik Çalışmaları Ali Akın Akyol - Safiye Aydın	421
Karantina Adası Kuzey Yamacı Kazıları Stratigrafik Değerlendirmesi ve Hellenistik Dönem Pişmiş Toprak Figürinler Fikret Özbay - Aslıhan Özbay	207	Kitap Tanıtımı Ömer Özyiğit'e Armağan Emel Erten	439
Erken Hıristiyanlık Döneminde Zephyrion/ Zephyrium Murat Özyıldırım - Muzaffer Yılmaz	225	Kudüs: Bir Şehrin Biyografisi Murat Özyıldırım	447

ISSN 2148-4120

9 772148 412007